

TİCARETİN YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİSİ; TÜRKİYE İÇİN TEMEL BULGULAR*

EFFECTS OF TRADE ON POVERTY; KEY FINDINGS FOR TURKEY

Fatma DİDİN SÖNMEZ**

Öz

Açık ticaret rejiminin ekonomik büyümeyi harekete geçirerek yoksulluk oranını azalttığı fikri, yapılan araştırmalarla desteklenmektedir. Ticaret politikaları, fakirleri nispi fiyatlar, istihdam seviyesi, gelir, ücretler ve devlet gelirleri yoluyla etkilemektedir. Fakat ülkelerin, hane halklarının ve piyasaların özellikleri farklı olduğu için, ticaret reformunun sonucu farklı olacaktır. Gelir ve varlıkların dağılımı, iş gücü piyasasının özellikleri, ticaret reformuyla ilgili politikalar, başlangıç koşulları, riskler ve dışsal şoklara karşı savunmasızlık gibi bazı faktörler nedeniyle, açık dış ticaret politikalarının hem kazananları hem de kaybedenleri olacaktır. Bu çalışmada, ticaret açıklığı ve yoksulluk arasındaki ilişkinin farklı boyutları literatürden seçilmiş bazı çalışmalar ile özetlenmeye çalışılmış ve Türkiye'de Düzey 2 bazında OECD (2016) Bölgelerin Rekabet Edebilirlik Endeksi ve TÜİK verilerini kullanarak yoksulluk ve ticaret açıklığına dair temel bulgular sunulmuştur. Yoksulluk ve ticaret açıklığı arasındaki etkileşimin ana belirleyicileri arasında iş gücü piyasaları, eğitim, teknoloji ve yeniliğe açıklık, altyapı gibi faktörleri saymak mümkündür. Türkiye'de İBBS 2 düzeyinde bu faktörler incelendiğinde, bölgeler arası farklılaşmanın büyük olduğu ve ülke genelindeki ticaret açıklığının bölgeler düzeyinde aynı etkiyi yapmadığı görülmektedir. Literatürde belirtilen ticaret açıklığının büyüme ve yoksulluğu azaltma etkisi rekabet gücü yüksek olan bölgelerde net bir şekilde görülürken, göç ve iş gücü piyasası sorunları nedeniyle rekabet gücü yüksek bazı bölgelerde yoksulluğun da görece yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yoksullukla Mücadele, Ticaret Açıklığı, Ekonomik Büyüme

JEL Sınıflaması: I32, F13, F43, F63

* Makale Gönderim Tarihi: 16.05.2018; Kabul Tarihi: 23.05.2018

Bu çalışmanın ilk versiyonu Harvard Üniversitesi'nde 31 Mayıs-3 Haziran 2010 tarihlerinde düzenlenen International Journal of Arts and Sciences (IJAS) Konferansı'nda sunulmuştur.

** İstanbul Bilgi Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Ekonomi Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi,
ORCID ID: 0000-0002-6643-6646

Abstract

Developments in transport and communications technologies accelerated world trade and globalization over the past two decades. There is a large body of literature examining the link between trade and poverty. Evidence from a variety of sources supports the idea that open trade regime decreases poverty incidence if it stimulates the economic growth. One of the sources of benefits from trade reforms is investment. If the domestic reforms are effective, level of investment is increased by private traders. Higher investment and expansion in the economic activities create new employment opportunities. Another source of benefit from trade reforms is the technological progress. Open trade regimes induce the economic growth by the way of technological progress. New inputs, new technologies, new management techniques become available to domestic producer. Generally, it is accepted that increase in technology and knowledge lead to higher productivity. Trade policies affect the poor through relative prices, employment level, income, wages and government revenue. Since the features of countries, households and markets are different, the outcome of the trade reform will be different. Because of some factors such as the distribution of endowments, characteristics of labor market, policies associated with trade reform, initial conditions, risks and vulnerability to external shocks, there will be both gainers and losers after the trade reform. This paper reviews some selected studies from the literature to summarize the relationship between trade openness and poverty. There are no general conclusions about whether trade will increase or decrease poverty. Economy has many channels to explain the relationship between trade and poverty. Thus understanding these channels may help to design liberalization to promote poverty alleviation. Government should implement some supporting policies to protect the poor from the adverse effects of the trade reform and to increase the benefits that the poor obtain from trade reform. Supporting policies associated with the trade reforms should promote efficient and equitable growth. In this sense institutional and policy reforms should expand not only the economic activities but also they should create opportunities for the poor to benefit from trade reform. Efficient labor markets and improved infrastructure play a key role. Also investment for technological improvement, education and training are the other crucial factors to obtain sustainable growth and poverty reduction in the long run. Actually, trade reforms affect the poverty incidence largely by the ways of employment and wages. The changes in the employment and wage levels depend on the nature of the labor market. Employment is an essential factor in the fight against poverty. There should be enough jobs for all people who are available and looking for work. Not only the quantity of employment and the quality of employment is crucial for poverty reduction. In this study, OECD (2016) Regional Competitiveness Index and data from TSI are used to illustrate key findings for NUTS 2 regions in Turkey. Main determinants of the interaction between poverty and trade openness are factors such as labor market, education, technology and innovation, infrastructure. These factors are examined in Turkey at NUTS 2 level. A great variation in trade openness and factors between regions is found. Country trade performance as a whole does not seem to have the same effect at the regional level. While the impact of trade openness on growth and poverty reduction stated in the literature is clearly seen in regions with high competitiveness performance, poverty is also found to be relatively high in some regions with high competitive performance because of migration and labor market problems. It is the fact that some countries and regions does not adapt the transition period for the open trade regime. Generally, the economic performance of the liberalized economy depends on the initial conditions which give information about the ability of the economy to meet requirements of the globalization. Policy makers should take into consideration the features of the initial conditions to follow a successful

transition path. It is important to say that the policies which are not appropriate to initial economic conditions lead to decrease in credibility of the policies. Thus the economic performance of the countries is affected negatively. Actually, trade reform is not a direct strategy for poverty reduction, but it has some negative and positive effects on the poor. Cross country evidence supports the idea that trade liberalization leads to higher economic growth, if the other supporting policies associated with the trade reform are implemented effectively. Also, generally, people living in urban and well connected areas can benefit from trade liberalization, while the poor in the rural areas can not benefit because of lack of infrastructure. Also since the poor have limited financial source, they can not enter the new market. Thus government should implement some supporting policies with the trade liberalization to create opportunities for the poor.

Keywords: Poverty Alleviation, Trade Liberalization, Trade Openness, Economic growth

JEL Classification: I32, F13, F43, F63

I. GİRİŞ

Küreselleşme, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik hayatı etkileyen önemli bir kavramdır. Ticaret küresel ekonomide itici bir güçtür ve dünya ticaretinin hacmi her yıl artmaktadır. Ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin, insanların ve bilginin artan hareket kolaylığı, küreselleşmede hızlı bir eğilime yol açmıştır. Bu eğilimlerin, özellikle yoksul ekonomiler için hem ekonomik hem de sosyal sonuçları vardır.

19. yüzyılda ulaştırmadaki gelişmeler ve ulaşım maliyetlerindeki düşüşü takiben, dünya ekonomisi önemli ölçüde bütünleşmiştir. 1914'e kadar, dünya ekonomisi ticaret ve sermayede hızlı bir artış yaşamış, bu çağ, Birinci Dünya Savaşı ve 1930'da yaşanan Büyük Buhran ile sona ermiştir. Savaş döneminde, korumacı politikalar ve entegrasyonun önündeki engeller nedeniyle, dünya ekonomisi parçalanmıştır. Savaş sonrası dönemden sonra ekonomik entegrasyon için hareketlenme başlamış ve savaş döneminde ortaya çıkan kayıplar kapatılmıştır. (O'Rourke, 2001; Williamson, 2000).

Savaşın sona ermesinden 1980'e kadar, Afrika, Asya ve Latin Amerika gibi gelişmekte olan ülkelerin çoğu, yerli firmaların büyümesini teşvik etmek için ithal ikameci sanayileşme stratejileri yaşamıştır. Daha yakın ekonomik entegrasyon süreci 1980 sonrası dönemde, nakliye maliyetlerinin önemli ölçüde azalması, iletişimin ve karmaşık uluslararası finansal piyasaların gelişmesiyle hızlanmıştır. Ayrıca, uluslararası pazarlara duyulan inanç, yoksul ülkelere zengin ülkeler arasındaki bağlantılar ve ülkeler arasındaki ticaret ve sermaye akışlarının artması bu süreçteki diğer ana güçlerdir (Summers, 1999).

20. yüzyılda uzun bir dönem, birçok gelişmekte olan ülkede, ithal ikame stratejisi kapsamında korumacı politikalar uygulanmıştır. Korumacı politikaların temel amacı, sanayileşmenin ilk aşamasında olan imalat sektörünü korumaktır. Özellikle 1980'lerin başındaki sınırlı doğrudan

yatırımlar sonucunda oluşan borç krizi, içe dönük stratejilerin sürdürülebilir olmadığını göstermiş ve gelişmekte olan birçok ülke korumacı ve kısıtlayıcı ticaret politikalarından uzaklaşmaya başlamıştır. Uluslararası ticarete açığın, gelişmekte olan ülkelerin ödeme dengesindeki sorunları çözmesi, teknolojik ilerlemeyi ve ekonomik büyümeyi hızlandırması beklenmekteydi. Stratejilerdeki bu değişim, gelişmekte olan ülkelerin ticaret entegrasyonunda önemli bir artışa yol açmıştır. İçe dönük stratejilerden dışa dönük stratejilere geçiş sadece ticaret miktarını değiştirmemiş; aynı zamanda ülkeler arasındaki ticaret kompozisyonunu da farklılaştırmıştır (Dolar, 2004). Bugünkü entegrasyon öncekinden çok daha derin ve dış ticaretin payı oldukça büyüktür. Ticaret, küreselleşmenin en önemli yönlerinden biridir.

Ticaret ve ekonomik büyümenin yakından ilişkili olduğu ve kişi başına gelir arttığında yoksulluğun da azaldığı genel olarak kabul görmüştür. Fakat politikaların, yoksulların büyümeden ne kadar yararlanacağını etkileyeceği bir gerçektir. Genel olarak ampirik sonuçlar, sübvansiyonlar, rekabetçi döviz kuru ve düşük vergi içeren açık ticaret politikalarının, korumacı ticaret politikalarına kıyasla büyümede daha fazla arzu edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, dış pazarların ve dış ticaret politikalarının varlığının, ticarete dayalı ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılmasında başarıyı garanti etmediğini söylemek gerekir. İnsan kaynakları, yatırım, geçerli makroekonomik politikalar ve yönetim gibi diğer faktörler de dünya pazarlarından gelen fırsatlardan tam olarak yararlanmak için çok önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, ticaret politikalarının yoksulluğu nasıl etkilediğini inceleyen araştırmaları özetlemek ve büyüme, yoksulluk ve ticaret arasındaki ilişkinin yapısını ortaya koymaktır. Çalışmanın 2. bölümünde ticaretin faydaları ve büyüme etkisi üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu bölümde, ticaret, büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişki, ampirik analizler de gözden geçirilerek sunulmuştur. Bölüm 3, ticaret reformunun sonucunu etkileyen temel faktörleri ana hatlarıyla ortaya koymaktadır. Bölüm 4'te, Türkiye'de Düzey 2 bazında OECD (2016) Bölgelerin Rekabet Edebilirlik Endeksi ve TÜİK verilerini kullanarak yoksulluk ve ticaret açıklığına dair temel bulgular sunulmuştur. Bölüm 5'te sonuç yer almaktadır.

II. TİCARETİN FAYDALARI VE BÜYÜME ETKİSİ

Ticaretle birlikte ekonomiye yarar sağlayan kaynaklardan biri yatırımdır. İç reformlar ve politikalar etkili ise, dış ticaretle birlikte yatırım seviyesi de artırılabilir. Ekonomik faaliyetlerde daha fazla yatırım ve genişleme, özellikle vasıfsız iş gücü için, yüksek beceri gerektirmeyen alanlarda yeni istihdam olanakları yaratmaktadır (Badiane ve Kherallah, 1999). Wacziarg (1998), dış ticaretle büyümenin artırılmasında yatırımın önemli bir rol oynadığını ileri sürmüştür. Açık ticaret rejiminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin büyük ölçüde yatırımla açıklandığını ve toplam etkinin yüzde altmışından fazlasının yatırımdan kaynaklandığını tespit etmiştir.

Açık ticaretin başka bir fayda kaynağı teknolojik ilerlemedir. Açık ticaret rejimleri, teknolojik gelişme yoluyla ekonomik büyümeyi tetikler. Yeni girdiler, yeni teknolojiler, yeni

yönetim teknikleri yerli üretici için kullanılabilir hale gelir. Genel olarak teknoloji ve bilgi artışının da daha yüksek üretkenliğe yol açtığı kabul edilmektedir. Grossman ve Helpman (1991), toplam faktör verimliliğinin, girdilerdeki artış veya daha yüksek girdi kalitesiyle artırılabilirliğini iddia etmiştir. Açık ticaret, daha yüksek kalitede girdileri ve verimliliği artırmayı sağlar. Ayrıca Edwards (1998), 93 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için toplam faktör verimliliği artışının on yıllık ortalamalarını oluşturmuş ve daha açık ülkelerin daha hızlı verimlilik artışı yaşadığını tespit etmiştir. Fakat aynı zamanda, büyüme ve açık ticaret arasındaki ilişkinin, bazı ülkeye özgü faktörler nedeniyle belirsiz olduğunu savunmuşlardır. Örneğin, bazı ülkelerde açık ticaret rejimiyle mevcut olan yabancı teknolojiyi kullanacak kadar bilgi ve yeterliliğe sahip insan sermayesi olmayabilir. Bu sebeple, açık ticaretin mümkün kıldığı teknoloji ve bilgi birikimini kullanarak verimlilik artışları gerçekleştirilebilir.

Genel olarak, kentsel ve iyi bağlantılı alanlarda yaşayan insanlar, ticaretin serbestleştirilmesinden faydalanabilirken, kırsal alanlardaki yoksullar altyapı eksikliği nedeniyle fayda sağlayamazlar. Ayrıca fakirlerin sınırlı bir mali kaynağı olduğu için, yeni piyasalara giremezler. Bu nedenle hükümet, yoksullara fırsat yaratmak için ticaretin serbestleştirilmesiyle bazı destekleyici politikalar da uygulamalıdır. Yeni yatırım ve istihdam olanaklarının özellikle yoksulluk seviyesini azaltacak şekilde ülkeye dağılımını sağlamak da kritik önem taşımaktadır.

Ticaret politikasının fakirlik üzerindeki etkisine net kanıtlar bulunmamakla birlikte, birçok ampirik kanıt ekonomik büyümenin sağlanmasında ticaret liberalizasyonunun önemli rolünü göstermektedir. Bu sebeple hem açıklık ve büyüme hem de büyüme ve yoksulluk arasındaki bağlantıyı incelemek faydalı olacaktır. Harrison (1996) gelişmekte olan ülkeler için açıklık ve büyüme arasındaki ilişkiyi test etmiştir. Daha fazla açıklığın, daha yüksek büyümeyi desteklediğini ve ilişkinin gücünün veriye bağlı olarak değiştiğini belirtmiştir. Ayrıca ticaret açıklığı ve büyüme arasındaki ilişkinin yönünün kesin olmadığını, daha yüksek büyüme oranının daha açık ticaret rejimine yol açabileceği gibi daha açık ticaret rejimlerinin büyüme oranlarını artırabileceğini savunmuştur.

Adams (2003), ekonomik büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisini 50 gelişmekte olan ülke için incelemiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğun azaltılmasında büyümenin önemli bir rol oynadığını tespit etmiştir. Ekonomik büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişki, analizlerde kullanılan verilere göre farklılık göstermiştir. Ekonomik büyüme anket ortalama geliriyle (tüketim) ölçülürse, büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Analizinde, ekonomik büyümede yüzde 1’lik bir artışın, yoksulluk içinde yaşayanların oranının yüzde 2,59 oranında azalmasına neden olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan, ekonomik büyüme kişi başına GSYİH ile ölçülürse, büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasında istatistiksel bir ilişki vardır, ama güçlü değildir. Ayrıca aynı çalışmada, ekonomik büyümenin gelir eşitsizliği üzerinde çok az etkisi olduğu, çünkü ekonomik büyümenin hem zengin hem de yoksullar için gelirleri artırdığı ileri sürülmüştür.

Ayrıca, yapılan bazı çalışmalarda ortalama gelirlerdeki büyüme ile en yoksul olarak kabul edilen kişilerin gelirlerindeki büyüme arasındaki ilişki incelenmiş ve aralarında güçlü bir ilişki bulunmuştur (Dolar ve Kraay, 2004). Ayrıca, ticaret hacminin gelir eşitsizliği üzerine sistematik bir etkisinin olmadığı, fakat ticaretin ekonomik büyümeyi artırdığı vurgulanmış, ticaret açıklığının yoksul ülkelerde daha hızlı büyümeye yol açtığı ve yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olduğu sonucuna varılmıştır.

III. TİCARET POLİTİKALARININ YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİSİ

Hem tüketici hem de üretici olarak bireyler, fiyatlardaki ve teknolojiadaki değişimler nedeniyle ticaret politikalarından etkilenebilirler. Bireyler homojen olmadıkları için, ticaret reformlarının yoksulluk üzerinde farklı etkileri vardır. Örneğin; Gıda ürünü fiyatını artıran bir ticaret politikası alıcıları olumsuz etkilerken, satıcıları da olumlu yönde etkilemektedir. Benzer bir şekilde, ticaret serbestleşmesinden ihracatçılar kazanırken ithal mallara karşı rekabet eden üreticiler de kaybetmektedir. Önemli olan husus, bireylerin, ticaret reformundan kaynaklanan değişimlere olumlu anlamda uyum sağlama kabiliyetine sahip olmaları ve değişimin getirdiği olumlu etkilerden faydalanabilmeleridir.

Serbest ticaret, aynı teknolojiye, faktör hareketliliğine ve ticaret yapısına sahip ülkeler için faktör fiyatları ve gelir dağılımları üzerinde aynı etkilere yol açabilir. Fakat gelir ve varlıkların dağılımının, faktör piyasasının özelliklerinin, farklı ticaret politikalarının, başlangıç koşullarının ve risklerin yönetiminin, ticaretin yoksulluk üzerindeki etkisini değiştirebileceğini söylemek önemlidir. Aslında ticaretin liberalleşmesi bir yoksulluk azaltma stratejisi değildir, uzun vadede ve kısa vadede yoksulluk üzerinde olumlu veya olumsuz etkileri olabilir.

III.1. Donatım

Heckscher-Ohlin ticaret teorisi, ticaret liberalizasyonunun, üretimin bol faktörlerine olan talebi artırırken; üretimin kıt faktörlerine olan talebi azalttığını söylemektedir. Bu anlamda açık ticaret rejimi, bol üretim faktörlerinin fiyatlarında artışa ve kıt üretim faktörlerinin fiyatlarının düşmesine yol açmaktadır (Hertel ve Reimer, 2004). Eğer ülkenin vasıflı iş gücü sayısı fazla ise, ticaret vasıflı iş gücünün ücretlerini ve ülkedeki eşitsizliği artıracaktır. Düşük eğitim düzeyi ve piyasa tarafından talep edilen becerilerin eksikliği nedeniyle, genellikle yoksul insanlar vasıfsız iş gücü olarak çalışmaktadır (Agénor, 2002). Bu durumda, ticaret reformu yoksulların ortalama gelirini artırmaz ve yoksulluk üzerinde olumlu bir etki yaratmaz. Öte yandan, bir ülkede vasıfsız iş gücü bol miktarda bulunursa, ticaret vasıfsız iş gücünün ücretlerini artıracak ve daha sonra eşitsizliği ve yoksulluk oranını azaltacaktır.

Harrison ve Hanson (1999), ticaret reformu ile ücret eşitsizliği arasındaki ilişkiye dair kanıtları analiz etmiştir. Bulguları Heckscher-Ohlin ticaret teorisi ile tutarlıdır. Analize göre, ticaret serbestleşmesinin ülke eşitsizlikleri üzerindeki etkisi belirsizdir. Küreselleşmenin

ülkelerin yakınsamasına yardımcı olduğu vurgulanmaktadır, fakat genellikle yakınsama için en önemli faktör göç olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra, ticaretin ülkeler arasındaki gelir dağılımında küçük bir rol oynadığını, ancak ülke içindeki dağılım için çok önemli olduğunu vurgulayan çalışmalar da vardır. (O'Rourke, 2001). Bir diğer önemli nokta, ticaretin etkilerinin, gelir dağılımı nedeniyle farklı olabileceğidir (Winters, 2002). Örneğin; Tarımsal zenginlik, arazinin zengin arazi sahiplerinden ziyade fakir çiftçiye ait olması halinde yoksulluğu azaltmaktadır (O'Rourke, 2001).

III.2. İş Gücü Piyasasının Özellikleri

Aslında ticaret reformları, yoksulluğu büyük ölçüde istihdam ve ücret biçimleriyle etkilemektedir. İstihdam ve ücret seviyelerindeki değişiklikler iş gücü piyasasının niteliğine bağlıdır. Yoksullukla mücadelede istihdam önemli bir faktördür. Mevcut ve iş arayan herkes için yeterince iş bulunmalıdır. Yoksulluğun azaltılmasında sadece istihdam miktarı değil, istihdamın niteliği de çok önemlidir. Eğitim ve destekleyici politikalar ile istihdamın kalitesini artırmak, iş gücünün hareketliliğini artırır. Ticaretin serbestleştirilmesi, beceri ve teknik bilgi gerektiren yeni sektörlerin öne çıkmasına yol açabilir. Yoksullar eğitim ve beceri eksikliğinden dolayı daha az mobil olduğundan, yeni iş fırsatlarına geçiş yapamazlar. Böylece, ticaretin serbestleştirilmesi vasıfsız iş gücü ücretlerinden ziyade, vasıflı iş gücü talebini ve vasıflı iş gücü ücretlerini artırabilir (Agénor, 2002; O'Rourke 2001).

Ancak, açık dış ticaret politikalarının kısa vadedeki etkilerinin uzun vadedeki etkilerinden farklı olabileceğini söylemek önemlidir. Çünkü uzun vadede, uzmanlık ve teknoloji gerektiren endüstriler, ekonomik büyümeyi hızlandırarak yoksulluğu azaltmada itici güç olacaktır. Ayrıca, beşeri sermayeyi artırmak için gerçekleştirilecek eğitim ve sağlık gibi yatırımların ve destekleyici politikaların, uzun vadede yoksulluk üzerine önemli faydaları olacaktır.

İşçi haklarının korunması iş gücünün yoksulluğa karşı gücünü artırmaktadır. İşçiler, işverenler, kurumlar ve politika yapıcılar arasındaki iletişim, iş gücü piyasası yapısını şekillendiren önemli bir faktördür. Bu faktörlerin tümü çalışanların üretkenliğini, hareketliliğini ve gücünü değiştirmektedir. Bu nedenle, ticaret reformlarının yoksulluk üzerindeki etkileri, iş gücü piyasasını belirleyen bu faktörlere de bağlıdır.

III.3. Döviz Kuru

Ticaretin yoksulluk üzerindeki etkileri politikalara bağlıdır. Örneğin; Hükümet, ticarete konu olan sektörlerle yönelik kaynakları yeniden tahsis etmek için reel döviz kuru politikası uygulasin. Reel döviz kurundaki azalma, tarımsal ihracat faaliyetlerine yönelik kaynakların yeniden tahsis edilmesini teşvik eder ve bu durum, yoksul çiftçilerin gelirlerinde artışa ve yoksulluğun azalmasına yol açar. Öte yandan, ticarete konu olan sektördeki yeniden tahsis nedeniyle, reel döviz kuru değişikliği ticarete konu olmayan sektörde iş gücü talebini azaltır,

istihdam ve nominal ücretlerin düşmesine yol açar. Böylece reel ücretler azalır ve yoksulluk artar (Agénor, 2002).

Ayrıca reel döviz kuru değişikliği, ithal malların iç fiyatını artırmaktadır. Genel olarak gelişmekte olan ülkeler ara ve sermaye malları ithal etmektedir. Sermaye mallarının fiyatlarındaki artış nedeniyle vasıflı iş gücü talebi azalmaktadır. Bu durumda vasıfsız iş gücü, nitelikli iş gücünün yerine geçmekte ve yoksulların ortalama geliri artmaktadır. Ancak, ülke açık dış ticaret politikaları ile ithal mallara uygulanan vergileri aşağılara çekerse, ithal sermaye mallarının maliyetini düşürebilir ve iş gücü piyasasında nitelikli iş gücü talebini artırırken, vasıfsız iş gücü talebini azaltır. Böylece yoksulların ortalama gelirlerini azaltan ve yoksulluk oranı artıran bir etki yaratır (Agénor, 2002). Kısaca ticaret politikalarının iş gücü piyasalarına etkileri yoksulluğu doğrudan etkilemektedir. Politikalardan, değişimlerden az etkilenen ve kırılğan olmayan bir iş gücü piyasasına sahip olmak çok önemlidir.

III.4. Vergi ve Gelirler

Ülkelerin açık dış ticaret politikaları kapsamında uyguladığı ithal ürün vergisi düşüşü, hükümetlerin gelirlerinde azalmaya yol açmaktadır. Ayrıca açık ticaret, bazı mobil faktörlerin vergilendirilememesi nedeniyle hükümetin vergi gelirlerini azaltır (Winters, 2002; McKay ve diğerleri, 2000). Devlet gelirindeki düşüş tüketim malları üzerindeki yeni vergiler ile telafi edilmek istenirse, fakirler olumsuz yönde etkilenir.

Diğer bir nokta ise, devlet gelirindeki azalma nedeniyle, yoksullukla mücadeleye yönelik harcamaların azaltılmasıdır. Düşük gelirli hanhalklarına yapılan transferlerdeki kesintilerin çoğunlukla kentsel yoksulluğu etkilediği de söylenmektedir (Agénor, 2002). Kırsal alandaki fakirler, ürettikleri tarım ürününü tüketerek transferlerdeki kesintilerin etkilerinden kendilerini koruyabilirler.

Tüm bunların yanında vergi gelirlerindeki düşüş iç vergi reformlarıyla telafi edilebilir. Ayrıca, eşitsizliğin azaltılması, kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde sağlanması ve dışsal risklere maruz kalmayı azaltan uygulamalara gidilmesi gibi araçlar ile yeniden dağıtım faaliyetleri yürüterek yoksulluk üzerindeki olumsuz etkiler azaltılabilir (McKay et al. 2000).

III.5. Başlangıç Koşulları

Daha açık bir dış ticaret, ülkelerin başlangıç koşullarına göre eşitsizlik ve yoksulluk üzerinde farklı etkiler yaratabilir. Ravallion (2001), başlangıçtaki gelir düzeyinin ve ticaretin açıklığının, ülkeler arasındaki eşitsizlik üzerinde olumsuz bir etkileşim etkisine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bazı ülkeler geçiş dönemine farklı gelir seviyesi ve gelişmişlik düzeyi nedeniyle uyum sağlayamayabilir. Genel olarak, ekonominin performansı, küreselleşmenin gereksinimlerini karşılayabilmesini belirleyen başlangıç koşullarına bağlıdır. Politika yapıcılar, başarılı bir geçiş yolunu takip etmek için başlangıç koşullarının özelliklerini dikkate

almalıdır. Ülke gerçeklerine uygun olmayan politikaların, güvenilirliğinde de azalma olacağını söylemek önemlidir. Bu tür politikaların ülkelerin ekonomik performansı ve yoksulluk üzerinde olumsuz etkileri olacaktır. Örneğin; Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin başlangıç koşulları, bu ülkeler için çok zayıf liberalleşme çabalarına yol açmıştır. Bu ülkeler, merkezi planlamadan özel mülkiyete geçen ülkeler olarak; liberalleşme politikalarını, ekonomik sistemin kurumsal, yasal, politik ve idari değişimini sağlamada başarılı bir şekilde uyarlayamamıştır (Dogruel ve Dogruel, 2000).

III.6. Dışsal Şoklar ve Riskler

Genel olarak ekonomiler hem iç hem de dış şoklara maruz kalmaktadır. Açık ticaret rejimi, iç riske göre dış şok riskini artırır. Ekonomi, dışsal şoklara karşı daha savunmasız hale gelir. Ekonominin ticarete ve doğrudan yabancı yatırımlarına açılması hala istenen bir politikadır, ancak kurumları daha güçlü hale getirmek ve uluslararası piyasadaki riskleri yönetmek için bazı yeniden yapılandırma reformları gerekmektedir.

Dış risklerin yanında bazı ticaret politikaları, hükümetlerin istikrar başarısını etkileyebilir. Ülkeler, değişen ticaret politikaları nedeniyle fiyat seviyesini dengeleyemeyebilir. Bu nedenle iç istikrarsızlık artabilir ve ekonomi yeterince esnek değilse, istikrarsızlığın artması yoksulluğu artırabilir (Winters, 2002). Açık ticaret rejimi ile birlikte özellikle dış şoklara karşı daha kırılgan olan ekonomilerde, ekonomik kriz olasılığı da yükselmektedir. Döviz kuru politikaları nedeniyle para politikaları da esnek olamadığı için ekonomideki daralmalara karşılık olarak kullanılamayabilir. Örneğin; Sabit döviz kuru rejimi Arjantin'in dışsal şoklara karşı savunmasızlığını etkilediğinden, Arjantin 1997'de Asya krizinin ve 1999'da Brezilya'nın devalüasyon etkisinden kaçamadı ve Arjantin'in rekabet gücü dolar güçlendikçe daha da kötüye gitti. Özellikle Brezilya'daki devalüasyon Arjantin'in ihracatını düşürdü. Ayrıca, dolar diğer para birimlerine göre değerlendirildiğinde, pezo aşırı değerlendirildi. Pezonun aşırı değerlendirilmesi, kısa vadede tüketicinin satın alma gücünde artışa yol açtı, ancak üreticiler üzerlerindeki rekabet baskısı nedeniyle üretmez hale geldi. Daha düşük ihracat gelirleri ve ekonomik aktivitedeki yavaşlama, Arjantin'in ekonomik performansını kötüleştirdi (Eichengreen, 2001; Yentürk, 2002).

IV. TÜRKİYE'DE İBBS 2 DÜZEYİNDE YOKSULLUK VE DIŞ TİCARETE DAİR TEMEL BULGULAR

1980'lerden itibaren izlenen liberal dış ticaret politikaları ile yeni piyasalar ve istihdam olanakları Türkiye ve gelişmekte olan ülkeler için büyük bir fırsat yaratmıştır. Bu fırsatları, büyüme ve yoksulluğu azaltma etkisine dönüştürebilmek için uygulanan politikaların önemi büyüktür. Sadece kısa dönemde değil uzun dönemde de olumlu etkilerinin hızlanarak artmasını sağlayabilmek için gerekli koşulların sağlanması önemlidir. Türkiye'de dışa açıklığın ekonomik performansı artırarak büyümeyi etkilediği, yapılan çalışmalarda gösterilmiştir

(Atan vd., 2015; Kurt ve Berber, 2008; Yapraklı, 2007), fakat bu büyüme etkisinin ve dış ticaret ile birlikte gelen fırsatların yoksulluğu azaltmada faydalı olup olmadığını görebilmek için bölgeler düzeyinde verileri incelemek önemlidir.

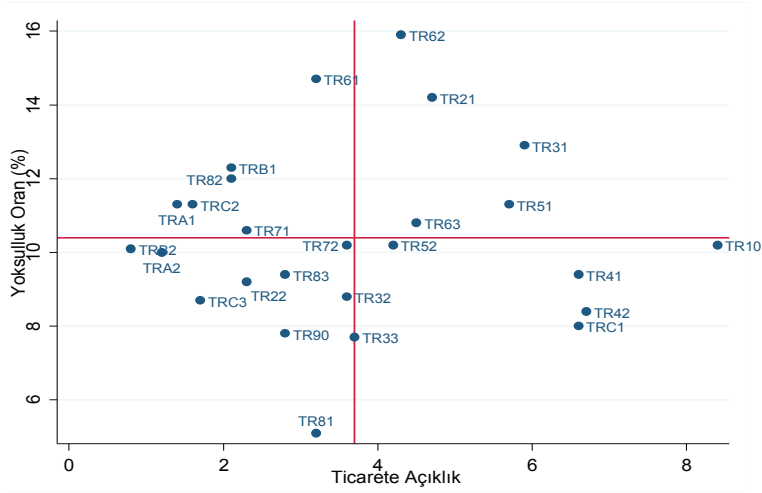
Çalışmanın bu bölümünde TÜİK ve OECD (2016) verileri kullanılarak yoksulluk ve ticaret açıklığına dair temel bulgular sunulmaktadır. Bölgelerin yoksulluk oranları olarak, TÜİK (2016)'da yer alan medyan gelirin %50'sine göre hesaplanmış eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre bölgesel yoksulluk oranları kullanılmıştır. OECD (2016) çalışmasında, Türkiye'de bölgesel rekabet edebilirliğin değerlendirilmesi için bölgesel düzeyde bir endeks oluşturulmuştur. Endeks temel ekonomik performans ve rekabet edebilirliğin belirleyicileri olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Rekabet edebilirliğin 6 temel belirleyicisi vardır; Kobi ve girişimcilik, teknoloji ve yenilik, eğitim ve beceriler, iş gücü piyasası, altyapı, sağlık ve çevre. Yoksulluk ve ticaret açıklığı arasındaki ana bağlantı büyüme ve yatırımlarla kurulmuş olup, etkileşimin ana belirleyicileri arasında iş gücü piyasaları, eğitim, teknoloji ve yeniliğe açıklık, altyapı gibi faktörleri saymak mümkündür. Türkiye'de İBBS 2 düzeyinde bu faktörler incelendiğinde, bölgeler arası farklılaşmanın büyük olduğu ve ülke genelindeki ticaret açıklığının bölgeler düzeyinde aynı etkiyi yapmadığı görülmektedir.

Tablo 1: OECD (2016) Bölgesel Rekabet Edebilirlik Endeksine Göre Genel ve Rekabet Belirleyici Temel Faktörler için Bölge Sıralamaları

İBBS 2 Düzeyinde Bölgeler		Genel	Ticarete Açıklık	Kobi ve Girişimcilik	Teknoloji ve Bilgi	Eğitim	İş gücü	Altyapı
TR10	İstanbul	1	1	1	1	3	11	1
TR51	Ankara	2	6	2	3	2	13	3
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	3	4	7	2	1	8	7
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	4	2	11	4	6	7	6
TR31	İzmir	5	5	5	6	5	14	2
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	6	7	9	5	4	1	5
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	7	15	3	12	7	2	8
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	8	12	4	11	15	3	11
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	9	11	14	8	17	5	16
TR52	Konya, Karaman	10	10	8	7	12	16	13
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	11	14	18	21	16	4	4
TR22	Balıkesir, Çanakkale	12	18	12	17	8	9	10
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	13	13	13	9	11	20	19
TR62	Adana, Mersin	14	9	15	14	9	21	9

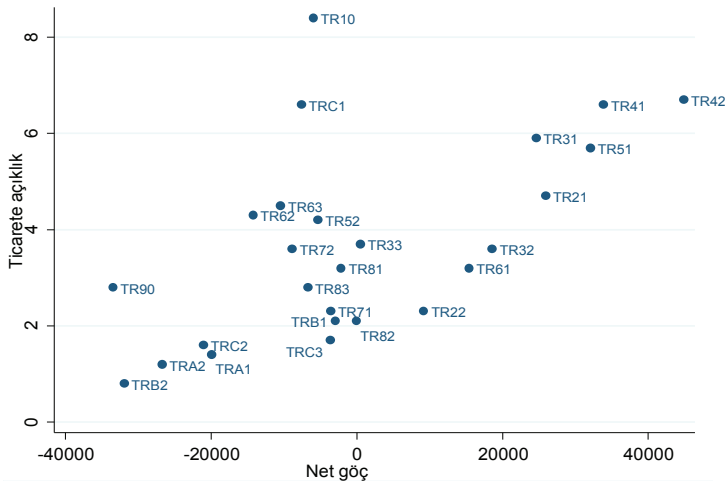
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	15	16	10	18	14	6	14
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	16	3	6	10	22	22	17
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	17	16	16	13	18	12	18
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	18	19	17	22	10	17	21
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	19	21	20	16	20	10	12
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	20	8	19	20	21	23	15
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	21	14	22	19	19	15	20
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	22	24	21	15	13	18	22
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	23	25	24	26	25	19	24
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	24	22	25	23	23	26	23
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	25	23	23	25	26	25	26
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	26	26	26	24	24	24	25

Grafik 1’de gösterilen yoksulluk oranları ve ticaret açıklığı arasındaki ilişkiye bakıldığında görece daha yüksek ticarete açıklığı performansı gösterip ortalamanın altında yoksulluk oranına sahip olan 7 bölge vardır. Bu 7 bölgenin OECD (2016)’da hesaplanan Rekabet Edebilirlik Endeksi’nde ilk 16 bölge arasında yer aldığını görebilirsiniz (Tablo 1) Bu bölgelerden TR 10 (İstanbul), TR 32 (Aydın, Denizli, Muğla), TR 33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak), TR52 (Konya, Karaman), TR 41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR 42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) kadınlar dahil iş gücü piyasasına katılım ve işsizlik bakımından yüksek performans göstermektedir. Yine bu bölgeler eğitim düzeyinin görece daha yüksek olduğu bölgelerdir. İç ve dış piyasalara erişimde çok önemli bir faktör olan altyapının da bu bölgelerde ortalamaya göre daha güçlü olduğu görülmektedir. En dikkat çeken nokta da bu bölgelerde OECD (2016) verilerine göre çok uluslu işletmelerin sayısının ülke ortalamasına göre çok daha yüksek olmasıdır. Bu nedenle bu bölgelerin yabancı yatırımcılar için daha cazip bölgeler olduğunu söylemek mümkündür. OECD (2016) Rekabet Edebilirlik Endeksi’nde hesaplanan bir diğer performans belirleyicisi de kobi ve girişimcilik boyutudur ve TR 10 (İstanbul), TR 32 (Aydın, Denizli, Muğla), TR 33 (Manisa Afyon, Kütahya, Uşak), TR52 (Konya, Karaman), TR 41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik), TR 42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) ve TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) bölgeleri kobi ve girişimcilik konusunda yüksek performans düzeyindedirler. Bu bölgeler arasında TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) eğitim, iş gücü piyasaları ve altyapı bakımından görece düşük performans göstermesine rağmen ticarete açıklıkta 3. bölgedir ve yoksulluk oranı en düşük olan bölgelerden biridir. Coğrafi konum itibarıyla limana yakınlığı ve Orta Doğu ile güçlü ticari ilişkileri, ticaret açıklığı ve yoksulluk arasındaki etkileşimin temel belirleyicileri olarak söylenebilir. Yine aynı endekse göre bu 7 bölge yüksek veya orta-yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet göstermekte ve görece daha yenilikçi bir kapasiteye sahiptir. Fakat ortalamanın üzerinde bir teknoloji performansı gösteren bu bölgeler için bile yüksek ve orta yükseklikteki sektörlerde istihdam edilenlerin, toplam istihdam içinde küçük paylara sahip olduklarını söylemek gerekir.

Şekil 1: İBBS 2 Düzeyinde Yoksulluk Oranları ve Ticaret Açıklığı (2016)

Kaynak: OECD (2016) ve TÜİK (2016) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

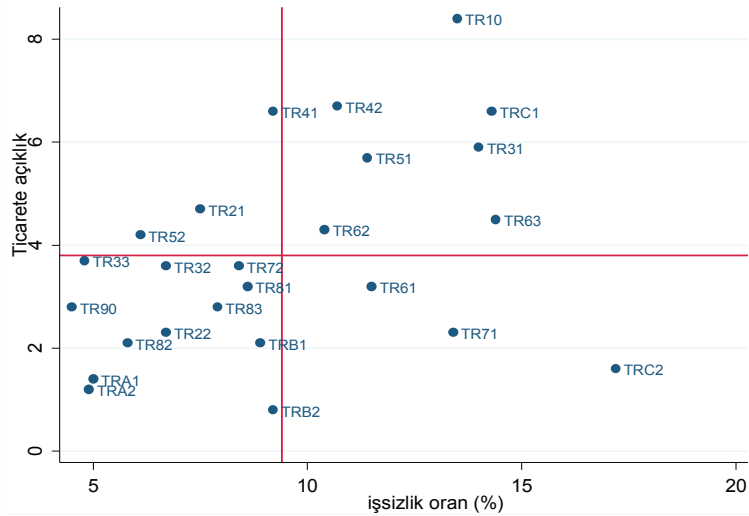

Şekil 2: İBBS 2 Düzeyinde Net Göç ve Ticaret Açıklığı (2016)

Kaynak: OECD (2016) ve TÜİK

Görelî daha yüksek ticarete açıklığı performansı gösterip ortalamının üstünde yoksulluk oranına sahip olan 5 bölge vardır (Grafik1). Bu bölgelerden TR21 (Tekirdağ, Edirne,

Kırklareli), TR 31 (İzmir) ve TR 51 (Ankara) OECD (2016) Rekabet Edebilirlik Endeksi'nde ilk 6 bölge arasında yer almaktadır. Ticaret açıklığının yoksulluk oranını azaltmada etkili olabilmesi için gereken temel faktörleri dikkate alacak olursak oldukça yüksek performans gösteren bölgelerdir. Bu bölgelerdeki göreceli yüksek yoksulluk oranları, ticaret açıklığı ve vurgulanan diğer faktörlerin yoksulluğu azaltmada başarılı olamadığını göstermektedir. Grafik 2 de bu bölgeler için görünen yüksek göç sayıları bunun önemli bir sebebidir. TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) her ne kadar iş gücü piyasaları boyutunda en yüksek performansı gösterse de, en yüksek net göç hızı ve net göçe sahip bir bölge olarak işsizlik oranı dikkate alındığında sıralamada 14. bölgeye düşmektedir. TR 31 (İzmir) ve TR 51 (Ankara) de net göç hızı göreceli daha düşük olsa da, en çok göç alan ilk 5 bölge arasında yer almaktadır (Grafik 2). Yoksulluğun bu bölgelerde yüksek olması, göçü de dikkate alarak bu bölgelerde yeterince istihdam yaratılamaması ve vasıfsız iş gücünün daha çok istihdam edilmesi gibi nedenlerin sinyallerini vermektedir. Grafik 1 ve Grafik 3'ten faydalanarak ortalamanın üzerinde bir ticaret açıklığına sahip olup hem yoksulluk oranı hem de işsizlik oranı olarak ortalamanın üstünde olan 4 bölge olduğunu söyleyebiliriz; TR31 (İzmir) TR51 (Ankara), TR62 (Adana, Mersin), TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye). Ayrıca, TR 10 (İstanbul) ve TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) aykırı değerlere sahip olmakla birlikte, ticaret açıklığı ile net göç ilişkisinin Türkiye'deki bölgeler için genel olarak pozitif yönlü olduğu görülmektedir (Grafik 2)

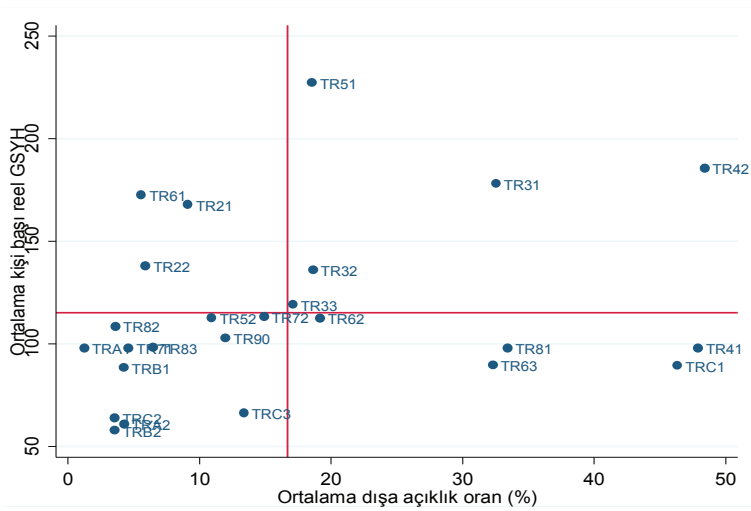
Şekil 3: İBBS 2 Düzeyinde İşsizlik Oranları ve Ticaret Açıklığı (2016)

Kaynak: OECD (2016) ve TÜİK

*TRC3 bölgesi çok yüksek işsizlik oranı ve düşük ticaret açıklığıyla aykırı bir değer olarak gözlemlenmiş ve grafik oluşturulurken dışarıda bırakılmıştır.

Bölgelerin ortalama refah düzeylerini dışa açıklık ile ilişkilendirmek üzere Grafik 4'te TÜİK verileriyle hazırlanan bölgesel kişi başı reel GSYH ile toplam ithalat ve ihracatın GSYH içindeki payı 2004-2013 yılları için ortalama alınarak verilmiştir. Bu iki gösterge arasında net bir ilişki yoktur. Toplam ithalat ve ihracatın GSYH içindeki payının yüksek olduğu bazı bölgelerde kişi başı GSYH düşük, bazıları içinse oldukça yüksektir.

Başlangıç koşulları olarak dezavantajlı olan TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli), TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgelerinde ticaret açıklığı da düşüktür. Özellikle genç nüfusun yüksek, istihdam ve iş gücüne katılım oranlarının düşük olduğu, genelde göç veren, kısıtlı sosyal ve kültürel imkanlara ve zayıf istihdam olanaklarına sahip bu bölgelerin ticaret açıklığı ve yoksulluk olarak çok düşük performans göstermesi sürpriz değildir. Bu bölgelerde ticaret açıklığının gerektirdiği koşullar zaten sağlanamadığı için yoksullukla ilişkilendirmek de doğru olmayacaktır. Bu dezavantajlı bölgelerde gerekli yatırımların yapılması, eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve yaşam koşullarını düzeltecek kalkınma projelerinin geliştirilmesi öncelik olmalıdır.

Şekil 4: İBBS 2 Düzeyinde Ortalama Kişi Başı Reel GSYH ve Ortalama Ticaret Açıklığı (2004-2013)

Kaynak: OECD (2016) ve TÜİK

*TR10 bölgesi çok yüksek kişi başı reel GSYH ve ticaret açıklığıyla aykırı bir değer olarak gözlemlenmiş ve grafik oluşturulurken dışarıda bırakılmıştır.

V. SONUÇ

Ulaştırma ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, son yirmi yılda dünya ticaretini artırmış ve küreselleşmeyi hızlandırmıştır. Araştırmalar, küreselleşmenin gelişmekte olan ülkelerdeki yoksullukla mücadelede önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir. Ticaret açıklığı yoksulluğun azaltılması için doğrudan bir strateji değildir, ancak yoksullar üzerinde bazı olumsuz ve olumlu etkileri vardır. Bu konuda yapılan analizler, ticaret reformuyla ilişkili diğer destekleyici politikaların etkili bir şekilde uygulanması halinde, ticaret serbestleşmesinin daha yüksek ekonomik büyümeye yol açtığı fikrini desteklemektedir. Ayrıca genel olarak ekonomik büyümenin yoksulluk üzerinde olumlu bir etkisi olduğu kabul edilmektedir.

Ticaretin yoksulluğu artıracığı veya azaltacağı konusunda genel bir sonuç bulunmamaktadır. Ekonominin ticaret ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi açıklayan birçok kanalı vardır. Bu kanalları anlamak, yoksulluğun azaltılmasını teşvik etmek için ticaret politikalarını tasarlamaya yardımcı olabilir. Hükümet, yoksulları olumsuz etkilerden korumak ve ticaret reformlarından elde ettikleri faydaları artırmak için bazı destekleyici politikalar uygulamalıdır. Ticaret reformları ile ilgili destekleyici politikalar, verimli ve adil bir büyümeyi desteklemelidir. Bu anlamda, politikalar sadece ekonomik faaliyetleri artırmak hedefiyle değil, aynı zamanda fakirler için daha fazla fırsat yaratmak üzere uygulanmalıdır. Etkin iş gücü piyasası ve gelişmiş altyapılar kilit rol oynamaktadır. Teknolojik iyileştirme ve eğitim için yapılan yatırımlar da, uzun vadede sürdürülebilir büyüme ve yoksulluğun azaltılması için son derece önemlidir.

Dışa açıklık ve yoksulluk ilişkisini anlatırken, kimin için fayda sorusuna cevap vermek gerekir. Dışa açıklığın teknolojik ilerleme ve yatırımlar ile büyüme etkisi yapması, yeni piyasalar ve istihdam olanakları oluşturması genel olarak kabul görmüştür. Önemli olan bu yeni piyasa ve istihdam olanaklarından yoksulların faydalanması ve ücretlerin artıp yoksul sayısının azaltılabilesidir. Yoksulların eğitim, sağlık ve yaşam koşulları nedeniyle daha az mobil oldukları ve dış şoklardan daha çok etkilendikleri bir gerçektir. Ticaret açıklığı daha çok vasıfsız iş gücü talep eden piyasalar yaratıyorsa kısa dönemde yoksulluk üzerinde olumlu etkiler yaratabilir, fakat sürdürülebilir büyüme ve düşük yoksulluk oranları için bölgelerdeki eğitim ve bilgi donanımını artırarak vasıflı iş gücü sayısını artırmak esastır. Ancak bu yolla ticaret açıklığıyla mümkün olabilen teknoloji ve bilgi yayılımı sağlanabilir ve yüksek teknoloji gerektiren sektörlerin oluşup büyümeyi hızlandırması hedeflenebilir. Aksi takdirde, dış açıklık ülkede yüksek olsa bile teknoloji ve bilgi birikimi gerektiren üretim yapılamayacak ve bu tür mallarda dışa bağımlılık artacaktır. Böyle bir durumda dış şoklara karşı zayıflık, vasıfsız istihdam olanakları, düşük katma değerli üretim ve yavaş büyüme kaçınılmaz olacaktır.

Türkiye Düzey 2 bölgelerine bakıldığında ticarete açıklık bölgeler arasında ciddi farklılıklar göstermektedir. Göreli daha yüksek ticarete açıklık performansı gösterip, ortalamanın altında yoksulluk oranına sahip bölgelerin yanında, ortalamanın üstünde yoksulluk oranına

sahip olan bölgeler de vardır. Kobi ve girişimcilik, yüksek teknoloji ve bilgi yoğun üretim, eğitim, iş gücü ve alt yapı gibi temel alanlarda rekabet edebilirlik, göç, coğrafi konum gibi temel faktörler bu ilişkiyi şekillendirmektedir. Literatürde belirtilen ticaret açıklığının büyüme ve yoksulluğu azaltma etkisi rekabet gücü yüksek olan bölgelerde net bir şekilde görülürken, göç ve iş gücü piyasası sorunları nedeniyle rekabet gücü yüksek bazı bölgelerde yoksulluğun da görece yüksek olduğu görülmüştür

Yararlanılan Kaynaklar

- Adams R. H. (2003). Economic Growth, Inequality and Poverty: Findings from a New Data Set. World Bank Working Paper, No. 2972.
- Agénor P. (2002). Macroeconomic Adjustment and the Poor: Analytical Issues and Cross-Country Evidence, World Bank Working Paper, No.2788.
- Atan M., Özcan M. ve Arslantürk Y. (2015). Açlık ve Yoksulluk Sınırı Belirlemede Düzey 2 Bazında Bölgesel Etkinliğe Dayalı Mekânsal İlişkiler: Türkiye Örneği. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(2).
- Badiane, O. ve Kherallah M. (1999). Market Liberalization and the Poor. *Quarterly Journal of International Agriculture*, 59, 103-123.
- Dollar, D. (2004). "Globalization, Poverty and Inequality since 1980," World Bank Working Paper, No. 3333.
- Eichengreen, B. (2001). Crisis Prevention and Management: Any New Lessons from Argentina and Turkey?, Mimeographed, Department of Economics, University of California Berkeley.
- Harrison A. (1996). Openness and Growth: A Time Series, Cross Country Analysis for Developing Countries. *Journal of Development Economics*, 48, 419-447.
- Harrison A. ve Hanson G. (1999). Who Gains from Trade Reform? Some Remaining Puzzles. *Journal of Development Economics*, 59, 125-154.
- Hertel W. T. ve Reimer J. J. (2004). "Predicting the poverty Impacts of Trade Reforms" World Bank Working Paper, No. 3444.
- Kurt S. ve Berber M. (2008). Türkiye'de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2).
- McKay A., Winters L. A. ve Kedir A. M. (2000). A Review of Empirical Evidence on Trade, Trade Policy and Poverty. A Report to DFID prepared as a Background Document for the Second Development White Paper.
- OECD (2016). "An Introduction to the Economic Structure of Turkey's Regions" Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD

- O'Rourke, K. H. (2001). "Globalization and Inequality: Historical Trends", NBER Working Paper, No: 8339.
- Ravallion M. (2001). Growth, Inequality and Poverty: Looking Beyond Averages. *World Development*, 29, 1803-1815.
- Summers L. H. (1999). "Distinguished Lecture on Economic in Government: Reflections on Managing Global Integration," *Journal of Economic Perspectives*, Vol.13.
- Wacziarg R. (1998). Measuring the Dynamic Gains from Trade. World Bank Working Paper, No. 2001.
- Williamson, J. G. (2000). Land, Labor and Globalization in the Pre-Industrial Third World." NBER Working Paper, No. W7784.
- Winters L. A. (2002). Trade Liberalization and Poverty: What are the Links?. Blackwell Publishers Ltd.
- Yapraklı, S. (2007). Ticari ve Finansal Dışa Açıklık İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı:5, İstanbul
- Yenturk, N. (2002). Arjantin Krizi: Dış Borç ile Tango, *İktisat, İşletme ve Finans*, 193, 51-66.

Fatma DİDİN SÖNMEZ - fatma.didin@bilgi.edu.tr

She received a BSc. in Economics and Management from University of London and Istanbul Bilgi University in 2001, and an MA in Economics from Marmara University 2004. She was a visiting scholar at Duke University in 2006. She received her PhD in Economics from Marmara University in 2008. She has been teaching at graduate and undergraduate programs of Istanbul Bilgi University since 2008. Her academic fields of interests include economic growth, economic development and economic integration.